

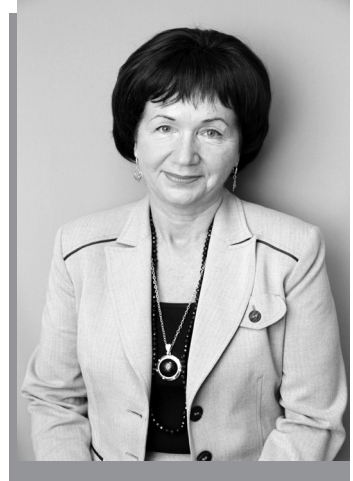
ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

УДК 330.1:339.9

С. М. МАКУХА

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної теорії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Харків
maku-svetlana@ukr.net

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ УКРАЇНИ НА ТОВАРНИХ РИНКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ¹

Проаналізовано причини недостатньої конкурентоспроможності українських товарів на міжнародних ринках. Досліджено особливості структури зовнішньоторговельних операцій України і Європейського Союзу, їх динаміку. Визначено переваги торгівлі на ринку ЄС порівняно з Митним союзом. Обґрунтовано напрями оптимізації структури експорту та імпорту.

Ключові слова: структура експорту, конкурентні переваги, інтелектуальний капітал, інформаційні технології, технопарки.

JEL Classification: F 10.

---

¹ Роботу виконано в межах цільової комплексної програми «Соціально-економічна модернізація України та формування інноваційної моделі розвитку» (№ державної реєстрації 0111u000961) та фундаментального дослідження «Науково-теоретичні проблеми формування, розвитку та інституційної побудови правової економіки в Україні» за рахунок видатків державного бюджету (№ державної реєстрації 0115U000326).

Постановка проблеми. Драматичні сторінки історії України, які наразі заповнюються багатьма подіями, що не сприяють динамічному, успішному соціально-економічному розвитку економіки, мають стати генераторами ефективної трансформації держави в напрямі визначення та практичної реалізації конкурентних переваг у зовнішній торгівлі. Особливе значення в контексті сучасної ситуації має використання конкурентних переваг країни в стимулюванні зовнішньоторговельних зв'язків з Європейським Союзом, одним із найвагоміших партнерів України.

Актуальність проблеми впливає зі значного рівня залежності національної економіки від зовнішньої торгівлі, від кон'юнктури світового ринку. Саме структура експорту та імпорту можуть забезпечити як швидкий прорив на світові ринки, забезпечивши оптимізацію торговельного балансу, так і значне скорочення валового внутрішнього продукту, особливо в періоди світових економічних криз. Тому Україна має знайти ті переваги в організації торговельних зв'язків, які дадуть можливість зайняти відповідну нішу на світовому ринку, використовуючи виробництво оригінальної продукції на основі рідких покладів корисних копалин, об'єктів інтелектуальної власності та якісного людського капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти розвитку зовнішньоторговельних зв'язків досліджувалися в роботах А. Сміта, Е. Азроянца, М. Делягіна, Б. Гаврилішина, З. Бжезинського, О. Білоруса, І. Бураківського, П. Гайдуцького, П. Жака, П. Кругмана, Ф. Ліста, Ю. Полунєєва, Д. Рікардо, С. Сашвальда, С. Соколенка, Дж. Сороса, Р. Сталкера, Дж. Стігліца, А. Филипенка, А. Холопова, А. Шниркова та ін. Однак для сучасних міжнародних економічних відносин, насамперед торговельних, характерні стрімкі зміни, які потребують не тільки аналізу їх наслідків, але й адекватного реагування. Євроінтеграційний вектор розвитку економіки України потребує значних зусиль, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможності товарів і послуг на європейських ринках.

Формулювання цілей. Мета дослідження полягає у визначенні тих передумов, які за певних умов можуть оперативнo забезпечити випуск продукції, що відповідає найвищим європейським стандартам.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те що Україна не належить до числа держав — експортерів паливно-енергетичних ресурсів, характер її зовнішньоторговельних зв'язків має сировинно-напівфабрикатний характер. Так, за стандартною міжнародною торговельною класифікацією 80 % українських експортованих товарів належать до сировинного сектору або напівфабрикатів, про що свідчать наступні дані.

Таблиця 1

**Товарна структура зовнішньої торгівлі України
за січень-жовтень 2014 р. [1]¹**

Основні товарні групи	Експорт		
	тис. дол. США	у % до січня-жовтня 2013 р.	у % до загального обсягу
1	2	3	4
Усього	46170289,5	90,6	100,0
у тому числі			
Продукти рослинного походження	6923136,5	105,9	15,0
Готові харчові продукти	2659673,8	93,6	5,8
Мінеральні продукти	5440661,1	92,6	11,8
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	2645949,3	75,5	5,7
Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	862332,9	83,9	1,9
Текстильні матеріали та текстильні вироби	673103,2	100,1	1,5
Недорогоцінні метали та вироби з них	13263240,5	90,4	28,7
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	4897725,5	87,6	10,6
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	1347956,7	47,7	2,9
	Імпорт		
Усього	45601118,7	73,0	100,0
у тому числі			
Продукти рослинного походження	1662966,1	79,7	3,6
Готові харчові продукти	2150540,3	85,2	4,7
Мінеральні продукти	13463017,1	73,1	29,5
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	5667266,6	84,0	12,4

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

Закінчення табл. 1

1	2	3	4
Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	3083094,4	79,9	6,8
Текстильні матеріали та текстильні вироби	1575269,8	77,8	3,5
Недорогоцінні метали та вироби з них	2839474,8	67,6	6,2
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	7208055,7	74,0	15,8
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	2304762,7	46,7	5,1

Наведені у табл. 1 дані свідчать про те, що структура українського експорту не є оптимальною. Про це говорить незначний обсяг готової продукції. Продукти рослинного походження, мінеральні продукти, хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, недорогоцінні метали та вироби з них становлять 61,2 % загального обсягу експорту. Порівнюючи частку основних товарних груп експорту 2014 р. з аналогічними показниками 2001 р., можна констатувати скорочення частки експорту у загальному експорті продукції машинобудування, продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, недорогоцінних металів та виробів з них, продукції рослинного походження, текстильних матеріалів та текстильних виробів. Протягом зазначеного періоду зросла частка продукції харчової промисловості і мінеральних продуктів [2, с. 361].

Порівняльний аналіз сучасної структури експорту зі структурою 2001 р. демонструє відсутність суттєвих зрушень у напрямі її поліпшення. Ще не вироблено дієвих механізмів прискореного нарощування експорту в галузях, що випускають товари з високим рівнем доданої вартості. У 2014 р. на продукцію машинобудування в структурі експорту припадає лише 13,5 %, а в 1990 р. її питома вага коливалась в межах 35–40 %. Найбільший експортний виторг наразі Україні дає металургійна промисловість.

Отже, склалась парадоксальна ситуація, коли останніми роками найбільш успішно розвиваються найбільш енергоємні виробництва: металургійна та хімічна промисловість, бо живляться надходженнями від експорту. Одночасно ми маємо надзвичайно енергоємне виробництво. Споживання енергоносі-

їв в Україні на одиницю ВВП у 5,5 разу більше, ніж у середньому у країнах світу, у 10 разів — ніж у ЄС, у 12 разів більше, ніж у США. Замість того щоб створити замкнений цикл виробництва у цих галузях і виробляти готову продукцію, ми продаємо вироби металургійної та хімічної промисловості на міжнародних ринках. На одержані від продажу гроші знову імпортуємо енергоносії для виробництва напівфабрикатів. Тобто маємо виробництво заради самого виробництва — типову модель організації економіки, притаманну командно-адміністративній системі господарювання. При цьому при збільшенні експорту збільшується також імпорт. Якщо врахувати ту обставину, що значна частина експортної виручки не повертається в країну, то слід зробити висновок, що ефективність експорту є незначною.

Така ситуація є закономірним результатом як відсутності сучасної, інноваційної структури виробництва товарів та послуг, що склалася історично ще в результаті реалізації перших радянських п'ятирічок, так і необґрунтованої, прискореної лібералізації зовнішньої торгівлі в період незалежного розвитку. Темпи просування до відкритості торгівлі виявилися вищими, ніж темпи перебудови структури економіки України та забезпечення конкурентоспроможності наших товарів. За таких умов було передчасним скорочення кількісних обмежень у торгівлі. Отже, йти до світового ринку, інтегруватись у світове господарство слід поступово під керівництвом держави, яка має проводити політику активної структурної перебудови у напрямі підтримки енергозберігаючих, інноваційних експортних виробництв і розвитку імпортозаміщення.

Не останню роль у формуванні структури виробництва, яка обумовлює відповідний стан конкурентоспроможності експортних товарів та послуг відіграла ізольованість економіки України від міжнародної конкуренції в межах соціалістичного табору. Отже, низьку конкурентоспроможність вітчизняних товарів можна пояснити такими причинами:

- значна деформація структури виробництва, що склалася історично;
- незначний рівень інноваційності машинобудівних підприємств;
- висока енерго- та матеріалоемність продукції;
- нерозвиненість фінансової, технічної, інформаційної, маркетингової інфраструктури;
- недосконалість та нестабільність вітчизняного законодавства в галузі зовнішньоторговельних відносин;
- відсутність протягом тривалого часу активної цілеспрямованої зовнішньоекономічної політики, спрямованої на всебічне співробітництво з промислово розвиненими країнами світу;
- недостатній рівень ефективності товарних ринків, пов'язаний із незадовільним рівнем конкурентних відносин в Україні.

На думку М. Портера, відомого фахівця в галузі економічної конкуренції, зокрема конкуренції на міжнародних ринках, що сильніше розвинена конкуренція на внутрішньому ринку країни і вище за вимогу покупців, то більша ймовірність успіху компаній із цієї країни на міжнародних ринках (і навпаки, ослаблення конкуренції на національному ринку призводить, як правило, до втрати конкурентних переваг). Місцеві конкуренти змушують один одного шукати ринки в інших країнах, для щоб добитися підвищення ефективності і рентабельності виробництва. А ті, що пройшли випробування запеклою конкуренцією усередині країни, сильніші фірми, виявляються добре оснащеними для того, щоб перемагати на зарубіжних ринках [3]. Таким чином, причини забезпечення високого рівня глобальної конкурентоспроможності країни, її соціально-економічного прогресу та міжнародного престижу необхідно шукати в особливостях конкурентного середовища цієї країни.

Наразі Україна чітко визначилася щодо вибору європейських цінностей і європейської економічної інтеграції. Зазначений вектор політичного та соціально-економічного розвитку був обумовлений такими перевагами ЄС та недоліками Митного союзу. По-перше, середній рівень ВВП на душу населення у Митному союзі становить 15,8 тис. дол., у ЄС — 34,5. По-друге, середня тривалість життя в Митному союзі дорівнює 69,8 років, у ЄС — 79,7. По-третє, Європейський Союз має набагато більший обсяг ринку, позаяк на його території проживає 500 млн осіб. У Митному союзі чисельність населення становить 170 млн. По-четверте, Митний союз — це швидше політична організація, ніж економічна, викликана прагненням Росії домінувати на терені республік колишнього СРСР. Підтвердженням такої думки є такі факти: частка товарного експорту Російської Федерації в Казахстан і Білорусь становить усього 7,4 %, імпорту — 5,7 %. Половина зовнішньоторговельного обігу країни припадає на ЄС, друга — на інші країни, переважно Китай. РФ імпортує з країн СНД лише 3 % високотехнологічної продукції, з ЄС — 35 %, з інших країн — 62 % [4, с.11]. Отже, Росія, експорт якої ґрунтується переважно на сировині, сама потребує імпорту сучасних технологій для структурної модернізації виробництва.

Протягом останніх років Україна посилює співробітництво з європейськими державами на різних напрямках міжнародних економічних відносин. Особливо значні зрушення відбулися у напрямі зовнішньої торгівлі. Протягом січня-жовтня 2012 р. до країн ЄС було експортовано 24,2 % від загального обсягу торгівлі товарами України, у 2013 р. — 26 %. За 9 місяців 2012 р. із країн ЄС було імпортовано 30,4 % усіх товарів, у 2013 р. — 34,9 % [5, с. 10; 6, с. 6].

Таблиця 2

Основні товарні групи експорту України до ЄС у 2014¹ [7]

Назва (товарна група УКТ ЗЕД)	Обсяги експорту (млн дол. США)		2014/ 2013, %	Частка в торгівлі з ЄС, %	
	2013	2014		2013	2014
Чорні метали (72)	2 980,0	3 129,0	105,0	25,0	23,4
Зернові культури (10)	1 098,2	1 488,2	135,5	9,2	11,1
Руди, шлаки та зола (26)	1 246,7	1 254,7	100,6	10,5	9,4
Електричні машини і устаткування (85)	1100,3	1225,5	111,4	9,2	9,2
Енергетичні матеріали (27)	718,3	919,2	128,0	6,0	6,9

На основі даних табл. 2 можна зробити висновок: найбільшу питому вагу в експорті України в ЄС мають чорні метали. Країни ЄС збільшили купівлю українського чавуну і сталі, особливо Італія й Польща. Але їх частка у структурі експорту протягом січня-жовтня 2014 р. знизилась порівняно з аналогічним періодом 2013 року. Зниження зазначеного показника відмічається і щодо експорту руди, шлаків та золи, тобто тих товарів, які не можна віднести до високотехнологічних чи з високим рівнем доданої вартості. Незважаючи на скромні цифри таких змін, вони свідчать про позитивні зрушення в структурі експорту. Одночасно зріс експорт зернових культур та енергетичних матеріалів. Наприклад, Іспанія та Голландія суттєво наростили купівлю української кукурудзи. Однак збільшення експорту електричних машин і устаткування не змінило частку цієї товарної групи в експорті.

Основна частка українського експорту припадала на: Польщу (15,6 %), Італію (14,4 %), Угорщину (8,9 %), Німеччину (9,4 %), Іспанію (6,3 %), Нідерланди (6,6 %).

Таблиця 3

Основні товарні групи імпорту в Україну з ЄС у 2014 р. [8]

Назва (товарна група УКТ ЗЕД)	Обсяги імпорту (млн дол. США)		2014/ 2013, %	Частка в торгівлі з ЄС, %	
	2013	2014		2013	2014
Енергетичні матеріали; нафта та продукти її перегонки (27)	1 997,3	2 414,1	120,9	10,4	15,6

¹ Питома вага зазначених товарів у загальному обсязі імпорту з держав – членів ЄС за звітний період склала 62 %, або 9 609,3 млн дол. США.

Закінчення табл. 3

Назва (товарна група УКТЗЕД)	Обсяги імпорту (млн дол. США)		2014/ 2013, %	Частка в торгівлі з ЄС, %	
	2013	2014		2013	2014
Котли, машини, апарати і механічні пристрої (84)	2 423,3	1 719,2	70,9	12,6	11,1
Фармацевтична продукція (30)	1 605,8	1355,8	84,4	8,3	8,7
Полімерні матеріали, пластмаси (39)	1 336,3	1 100,4	82,3	6,9	7,1
Електричні машини і устаткування (85)	1 255,0	1 039,0	82,8	6,5	6,7
Наземні транспортні засоби, крім залізничних (87)	2 126,1	915,0	43,0	11,0	5,9
Папір та картон (48)	841,4	558,5	66,4	4,4	3,6
Інші продукти хімічної промисловості (38)	627,0	507,3	80,9	3,3	3,3

Імпорт із країн ЄС знизився на 27 %, а з країн СНД — на 32 %. Це пов'язано зі специфікою імпорту з цих країн. Якщо зменшення імпорту з країн ЄС відбулося за рахунок зниження закупівель імпортих автомобілів з Європи, то зменшення імпорту з країн СНД — це різке зменшення закупівель газу і нафтопродуктів з Росії [9].

Основними імпортерами України є: ФРН (25,2 %), Польща (14,7 %), Італія (7,4 %), Франція (6,2 %), Угорщина (6,2 %). За підсумками I півріччя 2014 р. було помітно суттєву зміну українського експорту. Якщо за підсумками 2013 р. обсяг експорту в ЄС переважав над постачаннями в СНД усього в шести регіонах країни, то протягом першої половини 2014 р. таких регіонів було вже 13. Статистика січня-вересня 2014 р. показала продовження такої динаміки. Частка експорту в ЄС перевищує частку ринків СНД вже в 15 областях, а також у Києві [10].

Обсяг торгівлі послугами між Україною та ЄС за 9 місяців 2014 р. склався в обсязі 5 228,0 млн дол. США, або 40,4 % від загального обсягу торгівлі послугами України. Експорт послуг до країн ЄС за згаданий період становить 3 014,7 млн дол. США, або 34,7 % від загального обсягу експорту України. У свою чергу обсяг імпорту послуг з країн ЄС за згаданий період склався в обсязі 2 213,2 млн дол. США, або 51,9 % від загального обсягу імпорту послуг України. У двосторонній торгівлі між Україною та ЄС продовжує зберігатися позитивне сальдо, яке збільшилось порівняно з аналогічним періодом

2013 р. на 708,6 млн дол. США та за 9 місяців 2014 р. склалося у розмірі 801,5 млн дол. США.

Основними торговельними партнерами України у торгівлі послугами у 2014 р. є Велика Британія (19,1 %), Німеччина (16,4 %), Кіпр (14,1 %), Нідерланди (6,6 %), Австрія (5,3 %), Польща (5,0 %). Основна частка українського експорту послуг припадала на ФРН (16,2 %), Великобританію (15,5 %), Кіпр (12,4 %), Нідерланди (8,2 %), Польщу (5,1 %) та Австрію (4,8 %). У свою чергу, більша частка послуг імпортована з Великобританії (24,1 %), ФРН (16,7 %), Кіпру (16,4 %), Австрії (5,9 %), Польщі (4,9 %) та Нідерландів (4,3 %) [8].

Надзвичайно складні умови, в яких наразі перебуває економіка України внаслідок воєнних подій на її території, не сприяють стрімкому поліпшенню структури вітчизняного експорту, який відображає недоліки структури виробництва. Однак країна має значний інтелектуальний капітал і природні фактори задля перетворення цих передумов у конкурентні переваги на світових ринках товарів та послуг. Для цього передбачається прискорити структурну перебудову машинобудівного комплексу на основі збільшення обсягів виробництва у таких пріоритетних галузях: ракетно-космічній, інформаційних та телекомунікаційних системах, літакобудуванні, суднобудуванні, важкому машинобудуванні, сільськогосподарському машинобудуванні, приладобудуванні та електротехнічній промисловості. Експорт продукції машинобудування наразі становить 53 відсотки обсягу реалізованої продукції галузі. Продукція експортується до 74 країн світу.

Як уже зазначалося, гарантією успіху на міжнародних ринках є продаж наукомісткої продукції. Саме таким шляхом іде процес завоювання міжнародних ринків підприємствами космічної галузі України. Зауважимо, що ринок, який ми розглядаємо, надзвичайно вигідний. Відомо, що авіакосмічна техніка — один із найдорожчих товарів: її ціна на один кілограм ваги виробу досягає 2,5 тис. дол. США, а на один кілограм ваги автомобіля припадає тільки 25 доларів. Розвиток цієї галузі та її експортний потенціал знаходиться в центрі уваги держави. Про це свідчать нормативно-правові акти, спрямовані на розвиток галузі й забезпечення конкурентоспроможності її продукції на світових ринках. Так, 5 вересня 2013 р. був прийнятий Закон України «Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2013–2017 роки». Мета Програми полягає «у підвищенні ефективності використання космічного потенціалу для вирішення актуальних завдань соціально-економічного, екологічного, культурного, інформаційного і науково-освітнього розвитку суспільства, забезпечення національної безпеки та оборони, захисту геополітичних інтересів держави».

Реалізація завдань Програми здійснюється шляхом прискорення темпів розвитку конкурентоспроможної космічної техніки, сприяння комерційній експлуатації ракет-носіїв «Морський старт», «Наземний старт», створення умов для ракетно-космічних комплексів нового покоління «Antares». Україна бере участь у ряді міжнародних космічних програм, у міжнародній ініціативі «Global Exploration Strategy» (GES) — найбільш актуальному напрямі наукових космічних досліджень, спрямованих на визначення шляхів використання ресурсів космосу для задоволення насамперед енергетичних потреб людства та пошуку ознак життя [11, с. 9–10].

Україна входить до числа лідерів розвитку інформаційних технологій, які мають всі шанси стати проривними на світових ринках. У цій галузі вона може конкурувати не тільки з державами Центральної і Східної Європи, але з іншими провідними державами світу. На території країни працюють 200 тис. фахівців ІТ і темпи їх підготовки стрімко зростають. Для підтримки розвитку ІТ-індустрії, як повідомляє інформаційно-аналітичний бюлетень Кабінету Міністрів України, протягом січня-вересня 2013 р. наші компанії експортували комп'ютерних та інформаційних послуг на суму 464,2 млн дол., збільшивши даний показник на 35 % порівняно з аналогічним періодом 2012 р. У загальній структурі експорту це становить близько 9,5 %. За результатами трьох кварталів 2014 р. вітчизняний експорт ІТ склав 764,2 млн дол. [12].

З метою підтримки галузі уряд надав пільги для ІТ-підприємств: звільнив від податку на додану вартість на послуги, що надаються в інформаційній сфері, встановив податок на прибуток та податок з доходів на рівні 5 % [13, с. 2]. Однак вжитих заходів не достатньо для забезпечення успішного функціонування галузі і зростання її експортного потенціалу, оскільки тільки 20 % українських спеціалістів у галузі інформаційних технологій працюють на внутрішній ринок та створюють продукт саме для вітчизняного споживача, сьогодні Україна займає третє місце у світі за обсягами офшорного програмування, близько 80 % українських ІТ-фахівців працюють на аутсорсингу. Для вирішення цього питання необхідно забезпечити усі умови для легальної роботи ІТ-бізнесу та стимулювати самих програмістів працювати саме в Україні. Стимулом для роботи в Україні може стати створення інноваційного технопарку БіонікХілл у Києві, реалізація якого дасть змогу створити 35 тис. робочих місць.

Реалізація проекту української «Кремнієвої долини», яка, крім розвитку ІТ-технологій, спеціалізуватиметься на енергозбереженні та біотехнологіях, стане територією, де розмістяться українські та закордонні компанії, які працюють у сфері високих технологій, а також бізнес-інкубатори, венчурні фонди, відділення банків та інші організації, які надаватимуть сервісну підтрим-

ку бізнес-сектору. У парку створюється також навчальний заклад — університет з метою підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Проектом передбачено створення високотехнологічної виробничої зони, яка стане майданчиком для практичного впровадження наукових досліджень та виробництва інноваційної продукції [14]. Згідно з прогнозом експертів, у 2015 р. кількість нових робочих місць у сфері ІТ досягне 168,5 тис, з яких 106 тис. будуть працювати в ІТ-експорті, 62,5 тис. — на внутрішньому ринку.

Усе вищезазначене надає сподівання на те, що інформаційно-комунікаційні технології по праву увійдуть до пріоритетних і сприятимуть підвищенню інноваційності експорту.

Україна має значні передумови для нарощування експорту товарів електронної промисловості. Відповідна база для цього склалася ще за часів СРСР. Відомо, що частка України у виробництві зброї тоді складала 35 %. У цій галузі наша країна спеціалізувалася саме на електроніці. Вироблялась також значна кількість комплектуючих для сучасної електронної техніки на заводах Києва, Харкова, Львова, Івано-Франківська, Дніпропетровська та інших містах. Наша країна має також першокласні наукові заклади такого напрямку. Але, на жаль, зараз електронна промисловість України перебуває у складному стані, на межі ліквідації підприємств цього профілю. Одночасно продовжується процес активного витіснення вітчизняної продукції іноземним електронним обладнанням, що можна пояснити більш високою якістю зарубіжних аналогів. Для підвищення конкурентоспроможності продукції нашій електронній галузі, безумовно, необхідна фінансова підтримка з боку держави. Краще вжити термінових заходів щодо збереження галузі, ніж починати все спочатку.

Відомо, що на світовому ринку електронного обладнання існує жорстка конкуренція. Боротися з такими конкурентами, як «Самсунг», «Соні», «Дженерал електронікс», надзвичайно складно, але дорогу завжди долає той, хто йде, якою б важкою вона не була. Перспективи українського експорту виробів електронної промисловості, можливо, слід пов'язати з колишньою військовою спеціалізацією наших підприємств цього профілю, адже українська армія наразі конче потребує сучасного електронного оснащення. Для забезпечення конкурентоспроможності товарів цієї галузі доцільно також іти шляхом залучення іноземних інвестицій у формі спільних підприємств та створення вільних економічних зон науково-технічного спрямування: технопарків, технополісів, бізнес-інкубаторів. Саме таким шляхом можна поєднати наукові ідеї з капіталом, необхідним для їх утілення у виробничий процес, залучати до роботи інженерно-технічний персонал України, який емігрує за кордон.

Великі експортні можливості зосереджені в суднобудівній галузі України. Зараз Україна має можливість виробляти майже всі типи суден, що існують у світі. Але проблема полягає у тому, щоб на вимогливому світовому ринку знайти і закріпитись у певній, ще ніким не зайнятій, ніші. Саме таку позицію зайняли миколаївські суднобудівники. Завдяки хорошій проектній школі, продукт (яхти) виготовляється під замовника з урахуванням усіх його побажань. Такої практики немає ніде у світі.

Значний експортний потенціал має аграрний сектор. Навіть в екстремальних умовах 2014 р. при скороченні виробництва в більшості галузей він забезпечив зростання й високі експортні результати. За підсумками 2013–2014 рр. маркетингового року Україна посіла третє місце у світі після США та ЄС з експорту зернових, поставивши на зарубіжні ринки 32,3 млн т. Це на 77 % більше, ніж десять років тому [15 с. 6]. Високі європейські стандарти якості зерна не стали перепорою на шляху експорту в ЄС пшениці і найдешевшої на світових ринках кукурудзи.

Конкурентні переваги на європейському ринку має українська курятина. Реалізувати ці переваги готові Миронівська птахофабрика (охолоджена і заморожена курятина), Снятинська птахофабрика (гусяче м'ясо, фуа-гра) і Миронівський м'ясопереробний завод «Легко» (готові м'ясні продукти). Очікується, що зазначені підприємства постачатимуть на євроринок 30–50 тис. т курятини. Польські експерти висловлюють сумнів, що польська курятина не зможе витримати конкуренції з аналогічною українською продукцією після відкриття зони вільної торгівлі ЄС з Україною та трансатлантичної зони вільної торгівлі між США і ЄС, через нижчу ціну кормів в Україні.

Зростання якості українських кондитерських виробів сприяло згідно з Угодою про створення зони вільної торгівлі з ЄС лібералізації митного режиму за трьома групами кондитерських виробів: цукровими, борошняними і шоколадними. Фахівці галузі стверджують, що у перспективі є можливість збільшити експорт до 2,5–3 млрд дол., що дасть змогу зменшити девальваційний тиск на національну валюту, збільшити податкові надходження в бюджет і підвищити зайнятість у галузі на 2 % [16, с. 5]. Якщо українські виробники зможуть експортувати в ЄС навіть незначний обсяг солодкої продукції, це можна розцінювати як велику перемогу, оскільки присутність на такому вимогливому ринку є лакмусовим папером щодо визнання високої якості товару і пропуском на ринки інших країн світу.

Україні належить лідерство в експорті соняшникової олії. Незважаючи на відсутність будь-яких тарифних і нетарифних обмежень у торгівлі олією і всупереч сподіванням українських виробників, зростання експорту цього продукту в ЄС не відбулося. Фахівці пояснюють ситуацію потребою європей-

ських країн саме в насінні соняшнику, бо при його переробці створюються додаткова вартість, нові робочі місця, зростають надходження до бюджету. Країни Євросоюзу мають наполовину завантажені потужності з переробки соняшнику, але відчувають нестачу сировини. Незаповненою нішею на європейському ринку соняшникової олії є її особливий різновид (прирівнюється до оливкової), який виготовляється зі спеціальних сортів соняшнику. Українські аграрії можуть з плином часу заповнити цю нішу. Величезний попит в ЄС має український концентрат яблучного соку, з якого виробляються ексклюзивні продукти. Концентрат містить кислоту з плодів, що вирощуються тільки у старих садах на території України. У Європі тривалий час відсутні кислоти промислові сорти яблук. Отже, боротьба за європейські ринки має відбуватися не тільки на конкурентних ринках, де давно закріпилися відомі бренди, але й шляхом заповнення існуючих ніш, використовуючи рідкісні, особливі ресурси для виготовлення конкурентоспроможних продуктів.

Сьогодні складно уявити виробництво товарів та послуг, яке б не потребувало використання паливно-енергетичних матеріалів. Їх вартість є складовою частиною ціни будь-якого продукту, і впливає на конкурентоспроможність. Паливно-енергетичний комплекс задовольняє потреби України у первинних паливно-енергетичних ресурсах приблизно на 47 відсотків. Значна залежність від імпорту нафти, газу та ядерного палива, особливо в період девальвації національної валюти, негативно впливає на конкурентоспроможність, стан енергетичної безпеки держави і створює напругу в економіці, соціальній та політичній сферах. Тому протягом останніх років основний акцент розвитку паливно-енергетичного комплексу зосереджений на зниженні енергетичної залежності держави, створенні умов для впровадження енергозберігаючих технологій та значного заощадження енергоресурсів [17].

Не можна не погодитися і з думкою відомого американського економіста і політолога Джеремі Ріфкіна: хто хоче розвиватися і бути глобально конкурентоспроможним у ХХІ ст., повинен перейти на нові джерела енергії. Особливо тепер, коли ціни на електроенергію швидко зростатимуть, зважаючи на оплати, пов'язані із захистом довкілля. «Зелена» енергія може зменшити витрати і збільшити конкурентоспроможність» [18].

Висновки. 1. Зовнішня торгівля України активізує процес переорієнтації з ринків СНД на ринки Євросоюзу, що суттєво змінює регіональну структуру експорту та імпорту.

2. Позитивна динаміка зовнішньоторговельних операцій поки що не супроводжується оптимізацією товарної структури. Частка чавуну і сталі в структурі експорту протягом січня-жовтня 2014 р. знизилась порівняно з аналогічним періодом 2013 р. Аналогічні процеси відбуваються й стосовно

інших товарів, які не можна віднести до високотехнологічних чи з високим рівнем доданої вартості. Одночасно відбулося зростання експорту електричних машин і устаткування. Однак питома вага продукції машинобудування в структурі експорту не змінилася.

3. Україна має значний економічний потенціал для нарощування експорту і реалізації високотехнологічної продукції на вимогливих товарних ринках Європи вже сьогодні. Це космічна техніка, літаки, яхти, інформаційні технології. Сама природа створила умови для ефективного розвитку аграрної економіки нашої держави й конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на світових ринках. Активно заповнюються ніші ринків ЄС зерновими культурами та окремими видами продукції тваринництва.

4. Для швидкої та успішної трансформації існуючих технічних, інтелектуальних, наукових, даних природою передумов у конкурентні переваги України на зовнішніх ринках необхідно проводити жорстку енергетичну та ресурсозберігаючу державну політику, активізувати перехід на відновлювані джерела енергопостачання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Товарна структура зовнішньої торгівлі за січень-жовтень 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2014/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1014_u.htm.
2. Статистичний щорічник України. – К. : Техніка, 2002. – 644 с.
3. Портер М. Конкурентные преимущества стран [Електронний ресурс] / М. Портер. – Режим доступу: http://www.seinstitute.ru/Files/Veh6-35_Porter.pdf.
4. Туглук В. Вибір визначив рівень життя / В. Туглук // Уряд. кур'єр. – 2013. – № 200.
5. Економіка України за січень-жовтень 2012 року // Уряд. кур'єр. – 2013. – № 231.
6. Економіка України за січень-жовтень 2013 року // Уряд. кур'єр. – 2014. – № 225.
7. Торговельно-економічне співробітництво Україна – ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/trade-and-economic/ukraine-eu-trade>.
8. Зовнішня торгівля України все більше орієнтується на ринки Євросоюзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://palm.newsru.ua/arch/finance/18dec2014/torgovlya.html><http://palm.newsru.ua/arch/finance/18dec2014/torgovlya.html>.
9. Охріменко О. Експорт України до ЄС збільшився на 22 % – наша країна кардинально переорієнтується [Електронний ресурс] / О. Охріменко. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2014/07/07/329437>.
10. Внешняя торговля украинских регионов – Россия не сдается [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2014/12/17/7028821/>.

11. Про затвердження загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2013–2017 роки : Закон України від 5 вересня 2013 р. № 439-VII // Уряд. кур'єр. – 2013. – № 39.
12. У 2015 році в ІТ-експорті України працюватиме 106 тис. фахівців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/~318774>.
13. Поширення Інтернету здатне підвищити ВВП // Уряд. кур'єр. – 2013. – № 13.
14. Лише 20 % українських ІТ-фахівців працюють на внутрішній ринок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?lishe_20_ukrayinskih_itfahivtsiv_pratsyuyut_na_vnutrishniy_rinok&objectId=1270440.
15. Пценко Г. Україна йде на рекорд / Г. Пценко // Уряд. кур'єр. – 2014. – № 136.
16. Козаченко Л. Ціною та якістю ми випереджаємо США та Європу / Л. Козаченко // Уряд. кур'єр. – 2013. – № 175.
17. Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013 – 2014 роки : Постанова Каб. Міністрів України від 27 лют. 2013 р. № 187 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-derzhavnoyi-programi-aktivizaciyi-rozvitk-doc137152.html> cectoriv.
18. Третья промышленная революция – рецепт против кризиса. Беседа с Джереми Рифкиным, американским политологом, автором нашумевшей книги «Европейская мечта» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.novpol.ru/index.php?id=1630>.

REFERENCES

1. Tovarna struktura zovnishnoi torhivli za sichen-zhovten 2014 roku. Retrieved from: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2014/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1014_u.htm
2. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy (2002). – K. : Tekhnika.
3. Tuhluk V. (2013) Vybir vyznachyv riven zhyttia / V. Tuhluk // Uriadovyi kurier. № 200.
4. Torhovelno-ekonomichne spivrobitnytstvo Ukraina-YeS Retrieved from: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/trade-and-economic/ukraine-eu-trade>
5. Porter M. Konkurentnye preymushchestva stran Retrieved from: http://www.seinstitute.ru/Files/Veh6-35_Porter.pdf.
6. Ekonomika Ukrainy za sichen-zhovten 2012 roku. Uriadovyi kurier. 2013. 231.
7. Ekonomika Ukrainy za sichen-zhovten 2013 roku. Uriadovyi kurier. 2014. 225.
8. Zovnishnia torhivlia Ukrainy vse bilshe oriiientuietsia na rynky Yevrosoiuzu Retrieved from: <http://palm.newsr.u.ua/arch/finance/18dec2014/torgovlya.html> <http://palm.newsr.u.ua/arch/finance/18dec2014/torgovlya.html>.
9. Okhrimenko O. Eksport Ukrainy do YeS zbilshyvsia na 22 % – nasha kraina kardynalno pereoruietuietsia / O. Okhrimenko Retrieved from: <http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2014/07/07/329437>.
10. Vneshniaia torhoviia ukraynskykh rehyonov – Rossyia ne sdaetsia Retrieved from: <http://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2014/12/17/7028821/>.
11. Pro zatverdzhennia zahalnoderzhavnoi tsilovoi naukovo-tekhnichnoi kosmichnoi prohramy Ukrainy na 2013-2017 roky: Zakon Ukrainy vid 5 veresnia 2013 roku № 439-VII. Uriadovyi kurier. 2013. 39.
12. U 2015 rotsi v IT-eksporti Ukrainy pratsiuvatyme 106 tys. fakhivtsiv Retrieved from: <http://news.finance.ua/ua/news/~318774>.

13. Poshyrennia Internetu zdadne pidvyshchyty VVP. Uriadovyi kurier. 2013. 212.13.
14. Lyshe 20 % ukrainskykh IT-fakhivtsiv pratsuiut na vnutrishnii rynok Retrieved from: http://zaxid.net/news/showNews.do?lishe_20_ukrayinskih_itfahivtsiv_pratsuyut_na_vnutrishniy_rinok&objectId=1270440.
15. Ptsenko H. (2014) Ukraina yde na rekord / H. Ptsenko // Uriadovyi kurier. № 136.
16. Kozachenko L. (2013) Tsinoiu ta yakistiu my vyperedzhaiemo SShA ta Yevropu. Uriadovyi kurier. 175.
17. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi prohramy aktyvizatsii rozvytku ekonomiky na 2013 – 2014 roky. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 liutoho 2013 r. № 187 Retrieved from: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-derzhavnoyi-programi-aktivizatsiyi-rozvitk-doc137152.htmlsektoriv>.
18. Tretia promyshlennaia revoliutsiya – retsept protyv kryzysna. Beseda s Dzhheremy Ryfknym, amerykanskyim polytolohom, avtorom nashumevshei knyhy «Evropeiskaia mechta» Retrieved from: <http://www.novpol.ru/index.php?id=1630>.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2015

С. Н. МАКУХА

доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры экономической теории Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Харьков

ПРЕДПОСЫЛКИ СОЗДАНИЯ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ УКРАИНЫ НА ТОВАРНЫХ РЫНКАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Проанализированы причины недостаточной конкурентоспособности украинских товаров на международных рынках. Исследованы особенности структуры внешне-торговых операций Украины и Европейского Союза, их динамика. Определены преимущества торговли на рынке ЕС по сравнению с Таможенным союзом. Обоснованы направления оптимизации структуры экспорта и импорта.

Ключевые слова: структура экспорта, конкурентные преимущества, интеллектуальный капитал, информационные технологии, технопарки.

S. M. MAKUKHA

Doctor of Economic Sciences, professor, professor of the Economic Theory Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv

PRE-CONDITIONS FOR FORMATION OF COMPETITIVE ADVANTAGES OF UKRAINE IN THE COMMODITY MARKETS OF THE EUROPEAN UNION

Problem setting. Topicality of the issue is stipulated by necessity of searching those advantages of trade relation organizing, which will enable Ukraine occupying a respective niche in the EU market.

Recent research and publications analysis. Different aspects of foreign trade relation development have been researched in scientific papers of A. Smith, B. Havrylyshyn, Z. Brzezinski, F. List, D. Ricardo, S. Sokolenko, G. Soros, J. Stiglitz, A. Filipenko, etc. Nevertheless, dramatic changes, which require both analysis of their consequences and an adequate reaction, are inherent to contemporary international economic relations (primarily trade relations).

Paper objective. The research objective is to determine the pre-conditions of effective providing production of goods adhering to the EU standards.

Paper main body. Ukraine is reckoned among leaders of information technology development. The IT-industry has all chances for being up-to-date in the world markets of high technologies. Considerable export opportunities are concentrated in the shipbuilding. Ukrainian economy follows the line of speeding-up rates of competitive space machine development, facilitation of commercial exploitation of launch vehicles, formation of conditions for rocket and space complexes of a new generation. The above-mentioned export potential is also inherent to the agriculture.

Conclusions of the research. 1. The process of reorientation of Ukraine from the Commonwealth of Independent States to the EU markets significantly changes a regional structure of the export and the import. 2. Meanwhile, positive dynamics of foreign trade operations with the EU countries is not accompanied by optimization of the trade structure. An engineering industry share in the export amount has not changed. 3. In order to transform current technical, intellectual, and scientific pre-conditions being provided by nature into competitive advantages of Ukraine in the external markets there is a need to carry out a strict energetic and recourse-saving public policy and to activate transition to renewable sources of energy.

Short Abstract to an article

Abstract. The author has analyzed causes of insufficient competitiveness of Ukrainian commodities in international markets. Peculiarities of the structure of foreign trade operations between Ukraine and the EU and their dynamics have been researched. The author has determined advantages of trade in the EU market compared to the Eurasian Customs Union. Directions of optimization of the export and import structure have been substantiated.

Key words: export structure, competitive advantages, intellectual capital, information technologies, technical parks.